

## Wstęp

1. Współcześnie w obrocie prawno-gospodarczym oprócz osób fizycznych uczestniczy wiele rodzajów jednostek organizacyjnych, które są podmiotami prawa, tj. osób prawnych (np. spółek kapitałowych, spółdzielni, towarzystw ubezpieczeń wzajemnych czy towarzystw reasekuracji wzajemnej) oraz jednostek organizacyjnych niebędących osobami prawnymi, którym ustawa przyznaje zdolność prawną (np. handlowych spółek osobowych). Jednostki te mogą być typu korporacyjnego (np. spółki handlowe czy spółdzielnie), zakładowego (np. fundacje czy przedsiębiorstwa państwowe) bądź mieszanego.

W przeciwieństwie do jednostek organizacyjnych typu zakładowego jednostki organizacyjne typu korporacyjnego zrzeszają uczestników (tych jednostek) o zróżnicowanym statusie prawnym (np. wspólnika spółki jawnej, partnera, komplementariusza, komandytariusza, akcjonariusza w spółce komandytowo-akcyjnej, akcyjnej i europejskiej, wspólnika spółki z o.o., członka Europejskiego Zgrupowania Interesów Gospodarczych (EZIG), towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych, towarzystwa reasekuracji wzajemnej, spółdzielni, stowarzyszenia itp.). Uczestnicy ci stanowią podstawowy element (substrat) osobowy każdej jednostki organizacyjnej typu korporacyjnego, który ma decydujące znaczenie w obszarze ich tworzenia i działania. Z tego względu w niniejszej monografii posłużono się zbiorczą kategorią uczestnika jednostki organizacyjnej (typu korporacyjnego) dla oznaczenia wszystkich uczestników (wspólników, członków) tych jednostek, tj. wspólnika spółki jawnej, partnera (w spółce partnerskiej), komplementariusza oraz komandytariusza (w spółce komandytowej), komplementariusza i akcjonariusza (w spółce komandytowo-akcyjnej), wspólnika spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, akcjonariusza (w spółce akcyjnej i europejskiej), jak również członków EZIG, towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych (oraz towarzystwa reasekuracji wzajemnej), spółdzielni (w tym spółdzielni europejskiej), a także stowarzyszenia i zbliżonych do niego jednostek organizacyjnych typu korporacyjnego. W konsekwencji w opracowaniu tym posłużono się także zbiorczą kategorią wierzyciela uczestnika jednostki organizacyjnej typu korporacyjnego dla oznaczenia wierzycieli osobistych poszczególnych uczestników wymienionych wyżej jednostek.

2. Należy zauważyć, że uczestnicy jednostek organizacyjnych typu korporacyjnego dokonują czynności prawnych, w tym zawierają umowy z innymi

podmiotami prawa. Podmioty te – z uwagi na wierzytelności przysługujące im w stosunku do tych uczestników (a nie jednostek organizacyjnych, które ich zrzeszają) jako odrębnych od tych jednostek podmiotów prawa – mogą poza ogólnym statusem prawnym wierzyciela podmiotu prawa, który jest uczestnikiem tej jednostki (statusem cywilistycznym), posiadać także status wierzyciela uczestnika w tej jednostce w zakresie uprawnień, które przysługują im tylko w tej jednostce, a zatem mieć określony status w znaczeniu wewnątrz korporacyjnym (w tym np. jako wierzyciele uczestników spółek handlowych – „status spółkowy”). Rozważanie istnienia statusu prawnego wierzyciela uczestnika w znaczeniu wewnątrz korporacyjnym jest możliwe jedynie w tych jednostkach organizacyjnych typu korporacyjnego, które są podmiotami prawa (osobami prawnymi albo jednostkami organizacyjnymi niemającymi osobowości prawnej, którym ustawa przyznaje zdolność prawną) odrębnymi od ich uczestników. W przypadku jednostek organizacyjnych typu korporacyjnego, które nie są odrębnymi od ich uczestników podmiotami prawa, wierzyciel uczestnika może mieć określone uprawnienia składające się na jego status prawny jedynie w stosunku do pozostałych jej uczestników, a nie w stosunku do tej jednostki<sup>1</sup>. W związku z tym niniejsze opracowanie dotyczy statusu prawnego wierzycieli uczestników jedynie w tych jednostkach organizacyjnych typu korporacyjnego, które są podmiotami prawa odrębnymi od ich uczestników.

O ile status prawny wierzyciela w znaczeniu ogólnym, cywilistycznym jest co do zasady stały i obejmuje określony zakres praw oraz obowiązków, o tyle status prawny wierzyciela w znaczeniu wewnątrz korporacyjnym zależy przede wszystkim od rodzaju jednostki organizacyjnej typu korporacyjnego, w ramach której struktury jest rozpatrywany. W usytuowaniu prawnym wierzycieli uczestników w poszczególnych jednostkach organizacyjnych będących podmiotami prawa występują odrębności i elementy szczególne w stosunku do pozycji prawnej wierzyciela w ogólnym znaczeniu cywilnoprawnym. Przede wszystkim na-

---

<sup>1</sup> Na gruncie prawa polskiego odnosi się to w szczególności do wykorzystywanej w obrocie gospodarczym konstrukcji prawnej spółki cywilnej, niebędącej podmiotem prawa odrębnym od jej uczestników, której podmiotowość prawna jest dyskutowana *de lege lata* albo postulowana *de lege ferenda*. Zob. w tym zakresie przede wszystkim uwagi i postulaty A. Herbata (*idem*, Spółka cywilna. Konstrukcja prawna, Warszawa 2008, s. 127 oraz przywołaną tam literaturę). Zdaniem tego Autora w aspekcie funkcjonalnym spółka cywilna jako jednostka organizacyjna dysponująca określonym majątkiem, opartym na konstrukcji wspólności łącznej, w wielu płaszczyznach zbliża się do jednostek organizacyjnych, którym przyznano zdolność prawną, w związku z tym nie jest wykluczone stosowanie do spółki cywilnej w drodze ostrożnej analogii niektórych przepisów normujących funkcjonowanie osób prawnych lub nieosobowych podmiotów prawa (*ibidem*, s. 492).

leży zauważyć, że wierzyciel uczestnika jednostki organizacyjnej jest prawnie usytuowany jako osoba trzecia w stosunku do tej jednostki. Mimo że wierzyciel ten jest podmiotem zewnętrznym (osobą trzecią) wobec tej jednostki (a nie jej uczestnikiem), przysługują mu w niej określone prawa, które kształtują jego pozycję prawną. Ponadto zakres treściowy statusu prawnego wierzyciela uczestnika w jednostce organizacyjnej może w przypadku niektórych jednostek organizacyjnych ulegać modyfikacjom, które zależą przede wszystkim od stopnia aktywności prawnej tego wierzyciela w dążeniu do zaspokojenia jego wierzycielności z praw uczestnika w tej jednostce.

3. W związku z tym w niniejszym opracowaniu sformułowano podstawową tezę, że na gruncie prawa polskiego możliwe jest wyodrębnienie kilku modeli regulacji statusu prawnego w obszarze prawa materialnego (statusu materialnoprawnego) wierzycieli uczestników w jednostkach organizacyjnych typu korporacyjnego. Zróżnicowanie tych modeli wynika przede wszystkim z formy prawnej jednostki organizacyjnej typu korporacyjnego, w której wierzyciel uczestnika ma określone uprawnienia składające się na jego materialnoprawny status w tej jednostce, zakresu przedmiotowego tego statusu, jak również samodzielności (autonomii) prawnej jego regulacji. W zależności od zastosowanego kryterium można wyróżnić różne modele; w szczególności przy użyciu kryterium formy prawnej jednostki organizacyjnej typu korporacyjnego – model spółkowy, kryterium zakresu przedmiotowego tego statusu – model podstawowy, natomiast kryterium samodzielności jego prawnej regulacji – model autonomiczny.

4. Zakres przedmiotowy niniejszego opracowania obejmuje przede wszystkim analizę modeli regulacji statusu prawnego (w tym składających się bezpośrednio na ukształtowanie pozycji prawnej zagadnień sposobu unormowania, katalogu i podstawowych zasad realizacji praw), wierzycieli uczestników w jednostkach organizacyjnych będących podmiotami prawa na gruncie obowiązującego na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej prawa polskiego i UE dotyczącego spółek handlowych (w tym spółki europejskiej z siedzibą na terytorium RP), EZIG (z siedzibą na terytorium RP), towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych (oraz towarzystwa reasekuracji wzajemnej), spółdzielni działających na zasadach ogólnych (w tym spółdzielni prawa polskiego i spółdzielni europejskiej z siedzibą na terytorium RP), stowarzyszenia oraz zbliżonych do niego jednostek organizacyjnych typu korporacyjnego. W związku z tym odnoszące się do modelu statusu prawnego tych wierzycieli zagadnienia z zakresu postępowania cywilnego, prawa upadłościowego, prawa pracy, prawa publicznego gospodarczego, prawa finansowego, prawa rodzinnego, prawa spadkowego i innych dziedzin prawa zostały w pracy zarysowane jedynie w wymiarze niezbędnym do wyjaśnienia przedmiotowej problematyki, zachowania kompletności wywodu, jak również analizy spójności

przyjętych rozwiązań prawnych. Z tego względu niniejsza praca nie stanowi wyczerpującego opracowania problematyki statusu prawnego wierzycieli uczestników w jednostkach organizacyjnych w prawie polskim, ale została celowo zawężona do wskazanej materii modeli regulacji tego statusu co do zasady (z wyjątkiem odnoszącym się przede wszystkim do prawa do zajęcia i zaspokojenia się z praw uczestnika) w obszarze prawa materialnego.

5. W monografii świadomie skoncentrowano się na uwypukleniu – niezbędnych dla określenia modeli regulacji statusu materialnoprawnego wierzycieli uczestników w jednostkach organizacyjnych w prawie polskim – zagadnień sposobu unormowania, katalogu i podstawowych zasad realizacji praw wierzycieli uczestników w tych jednostkach, a nie wszystkich związanych ze statusem materialnoprawnym tych wierzycieli zagadnień (w tym w szczególności kwestii skutków prawnych realizacji czy charakteru prawnego poszczególnych uprawnień wierzycieli uczestników). Problematyka modeli regulacji statusu materialnoprawnego wierzycieli uczestników w jednostkach organizacyjnych w prawie polskim, pomimo zasadniczego znaczenia w sferze teoretycznej i praktycznej, nie była do chwili obecnej przedmiotem opracowania o wymiarze kompleksowym, w tym np. monografii. Prace naukowe i inne wypowiedzi z tego zakresu odnoszą się jedynie do prawa spółek, w tym zwłaszcza spółki jawnej. Jakkolwiek zawierają bardzo cenne uwagi dotyczące pozycji prawnej wierzycieli uczestników spółek handlowych (przede wszystkim spółki jawnej), to poza odnoszącą się jedynie do statusu prawnego wierzyciela wspólnika w spółce jawnej monografią mojego autorstwa (*Status prawny wierzyciela wspólnika w spółce jawnej. Uwagi materialnoprawne*, Warszawa 2016), mają charakter fragmentaryczny. Najczęściej są one elementami większych opracowań typu komentarzowego czy też podręcznikowego. Zagadnienia objęte zakresem pracy nie były również do chwili obecnej (poza wyr. SA we Wrocławiu z 22.5.2014 r.<sup>2</sup>) przedmiotem obszerniejszych, bezpośrednio odnoszących się do nich wypowiedzi orzeczniczych. W związku z tym, zamiarem Autora było możliwie obszerne zwrócenie uwagi bezpośrednio na zagadnienia i problemy z tego obszaru, które nie doczekały się refleksji naukowej. W pracy odwołano się do literatury, a także orzecznictwa z zakresu prawa cywilnego oraz handlowego. W celu uniknięcia powtórzeń oraz odtworzeń przyjęto jako jedno z założeń prezentacji syntezę wypowiedzi piśmiennictwa oraz judykatury w kwestiach związanych z zagadnieniem tytułowym albo odsyłanie w tym obszarze do wybranych obszerniejszych prac zawierających wyniki badań w określonych kwestiach szczegółowych.

---

<sup>2</sup> Zob. wyr. SA we Wrocławiu z 22.5.2014 r., I ACa 361/14, *Legalis*.

6. Opracowanie składa się z sześciu rozdziałów merytorycznych, wstępu (określającego jego koncepcję, doniosłość prezentowanej problematyki, zakres przedmiotowy, podstawową tezę, budowę i zastosowaną metodologię) oraz podsumowania (zawierającego wnioski i uwagi *de lege ferenda*).

W rozdz. I zdefiniowano kategorię jednostki organizacyjnej, określono jej podstawowe typy, wyjaśniono pojęcie wierzyciela uczestnika jednostki organizacyjnej i jego materialnoprawnego statusu w tej jednostce, a także wskazano na relacje występujące między tymi kategoriami prawnymi. W kolejnych rozdziałach (II, III, IV i V) przedstawiono, z uwzględnieniem indywidualnej specyfiki, statusy materialnoprawne wierzycieli uczestników, w tym sposoby ich regulacji, katalogi i podstawowe zasady realizacji praw tych wierzycieli w handlowych spółkach osobowych (rozdz. II), spółkach kapitałowych, w tym w spółce europejskiej z siedzibą na terytorium RP (rozdz. III), tzw. para(*quasi*)-spółkach<sup>3</sup>, tj. EZIG z siedzibą na terytorium RP, T UW i TRW (rozdz. IV), a także w spółdzielniach działających na zasadach ogólnych, w tym w spółdzielniach prawa polskiego i spółdzielniach europejskich z siedzibą na terytorium RP (rozdz. V),

---

<sup>3</sup> Określenie „parasółka” na gruncie prawa polskiego jest stosowane dla zbiorczego oznaczenia EZIG z siedzibą na terytorium RP, a także T UW oraz TRW – zob. A. Kidyba, *Prawo handlowe*, Warszawa 2016, s. 579, 753–764. Łączy się to z istnieniem wynikającego z przepisów prawa istotnego podobieństwa EZIG z siedzibą na terytorium RP do spółki jawnej, natomiast T UW i TRW do spółki akcyjnej. W związku z tą specyfiką w niniejszym opracowaniu posłużono się w tym obszarze określeniem para(*quasi*)-spółka. Należy mieć na uwadze, że odmienny pogląd w odniesieniu do EZIG z siedzibą na terytorium RP wyraził m.in. K. Oplustil, który zaliczył EZIG, obok spółki i spółdzielni europejskiej, do europejskich form spółek [zob. K. Oplustil, w: *Europejskie formy spółek*. Meritum (red. A. Kidyba), Warszawa 2016, s. 2041–2053]. Z kolei T UW (podobnie TRW) są w literaturze traktowane jako kategorie *sui generis*, których charakter prawny należy oceniać w pierwszej kolejności według przepisów ustawy o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej, postanowień statutu, a dopiero później według przepisów Kodeksu spółek handlowych [zob. szerzej w szczególności M. Adamowicz, w: *Prawo ubezpieczeń gospodarczych*. Komentarz (red. Z. Brodecki, M. Serwach, M. Glicz), Warszawa 2010, s. 210], czy też jako odrębne, samodzielne podmioty organizacyjno-prawne występujące tylko w dziedzinie ubezpieczeń [zob. szerzej np. *Towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych w polskim systemie ubezpieczeń (stan i perspektywy)* (red. T. Sangowski), Poznań 2001, s. 9–12], które nie mają swojego odpowiednika w innych gałęziach obrotu gospodarczego (zob. J. Reys, S. Reys, *Ubezpieczenia majątkowe i osobowe*, Warszawa 1997, s. 21).

co do zasady odrębnie dla zwykłej formy ustrojowej każdej z tych jednostek organizacyjnych oraz ich formy ustrojowej w likwidacji<sup>4</sup>.

Rozdział VI został poświęcony zagadnieniu istnienia statusu materialnoprawnego wierzycieli uczestników w wybranych jednostkach organizacyjnych typu korporacyjnego innych niż spółki handlowe, tzw. para(*quasi*)-spółki i spółdzielnie (działające na zasadach ogólnych) na przykładzie stowarzyszeń i zbliżonych do nich jednostek organizacyjnych.

Z uwagi na zakreślony temat, zakres przedmiotowy i cel badawczy w opracowaniu nie przedstawiano takich zagadnień, jak pojęcie, charakter prawny czy zasady organizacji oraz funkcjonowania poszczególnych jednostek organizacyjnych, w których rozważane jest, z perspektywy ustalenia modeli regulacji statusu materialnoprawnego, przysługiwanie wierzycielom ich uczestników określonych uprawnień.

7. W niniejszej monografii posłużono się przede wszystkim metodą formalno-dogmatyczną w odniesieniu do aktów prawa powszechnie obowiązującego w Polsce, a w jej ramach – co do zasady – wszystkimi dostępnymi metodami wykładni: gramatyczną, systemową i funkcjonalną. W obszarze niezbędnym do poczynienia zasadniczych ustaleń dotyczących znaczenia kategorii wierzyciela uczestnika jednostki organizacyjnej typu korporacyjnego zastosowano w niej w zakresie podstawowym także metodę historyczną i prawnoporównawczą. Wybór takiej metodologii jest uzasadniony tematem rozważań, zakresem przedmiotowym i celem badawczym. Monografia dotyczy statusu materialnoprawnego wierzycieli uczestników w jednostkach organizacyjnych w prawie polskim, co implikuje potrzebę zaprezentowania podstawowych zagadnień dotyczących zakresu statusu materialnoprawnego wierzycieli uczestników w poszczególnych, zróżnicowanych jednostkach organizacyjnych będących podmiotami prawa, których podstawą tworzenia i działania są uczestnicy (jednostkach organizacyjnych typu korporacyjnego). Wiąże się z tym znaczne zróżnicowa-

---

<sup>4</sup> Kategoria formy ustrojowej w nauce polskiej jest odnoszona przede wszystkim do spółek handlowych (zob. zwłaszcza A. Szajkowski, *Formy ustrojowe spółek handlowych*, PiP 2001, Nr 8, s. 14 i n. oraz powołaną tam literaturę), jednak możliwe i uzasadnione jest posługiwanie się tym pojęciem także w odniesieniu do pozostałych jednostek organizacyjnych w prawie polskim. Przez formę ustrojową jednostki organizacyjnej należy rozumieć jej postać w ramach danego typu tej jednostki, która stanowi odwzorowanie (odzwierciedlenie) danych stosunków prawnych zależnych od różnych sytuacji faktycznych i prawnych (*ibidem*). Można wyróżnić formę ustrojową początkową (przed rejestracją, w organizacji), zwykłą (właściwą) i końcową (w tym w likwidacji, upadłości czy transformacji) – zob. szerzej: *idem*, *Prawo spółek*, Warszawa 2000, s. 73, 76.

nie już na gruncie prawa polskiego statusów prawnych poszczególnych jednostek organizacyjnych typu korporacyjnego oraz statusów materialnoprawnych ich uczestników. W związku z powyższym, jak również potrzebą uniknięcia nadmiernej złożoności (skomplikowania) i tym samym zapewnienia optymalnej przejrzystości oraz jasności zawartych w monografii szczegółowych rozważań merytorycznych oraz wniosków, dla dokonania ustaleń badawczych nie było uzasadnione korzystanie z innych metod, tj. w szczególności obszerniejsze wykorzystanie metody prawno-porównawczej (komparatystycznej).